



# HUMANISTICKE STUDIJE



11 | 2022

UNIVERZITET  
DONJA GORICA

# ČASOPIS HUMANISTICKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:  
Dragan K. Vukčević

Urednik broja  
„Evropa i granice države“:  
Ilija Vujačić

Redakcija:  
1. Đorđije Borozan (Podgorica);  
2. Ilija Vujačić (Podgorica);  
3. Dragica Vujadinović (Beograd);  
4. Milan Podunavac (Podgorica);  
5. Cirila Toplak (Ljubljana);  
6. Mirjana Maleska (Skoplje);  
7. Asim Mujkić (Sarajevo).

Savjet:  
1. John Keane (Sidney);  
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);  
3. Čedomir Čupić (Beograd);  
4. Olga Breskaja (Vilnius);  
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);  
6. Panos Ljoveras (Solun);  
7. Đuro Šušnjić (Beograd);  
8. Viljam Smirnov (Moskva);  
9. Rudi Rizman (Ljubljana);  
10. Alpar Lošonc (Novi Sad);  
11. Vesna Kilibarda (Podgorica);  
12. Stefano Bianchini (Bologna);  
13. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);  
14. Ratko Božović (Beograd).

Sekretar: Predrag Zenović

Dizajn: Mile Grozdanić

Priprema za štampu: Bojan R. Popović  
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Sonja Živaljević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,  
2022.

## SADRŽAJ

DRAGAN K. VUKČEVIĆ Uvodna riječ  
glavnog i odgovornog urednika /5/

DIO I TEMA BROJA: Evropa i granice države  
MILAN PODUNAVAC Evropa to može bolje — o mogućnostima  
konstitucionalizacije Evrope / EU /9/  
MILENA ŠOFRANAC LJUBOJEVIĆ Bregzit: pravne posljedice /17/  
DEJAN VUKIĆ Otvorena pitanja granica na prostoru  
Zapadnog Balkana u kontekstu regionalne stabilnosti i  
saradnje, bezbjednosti i evropskih integracija /31/

### DIO II STUDIJE

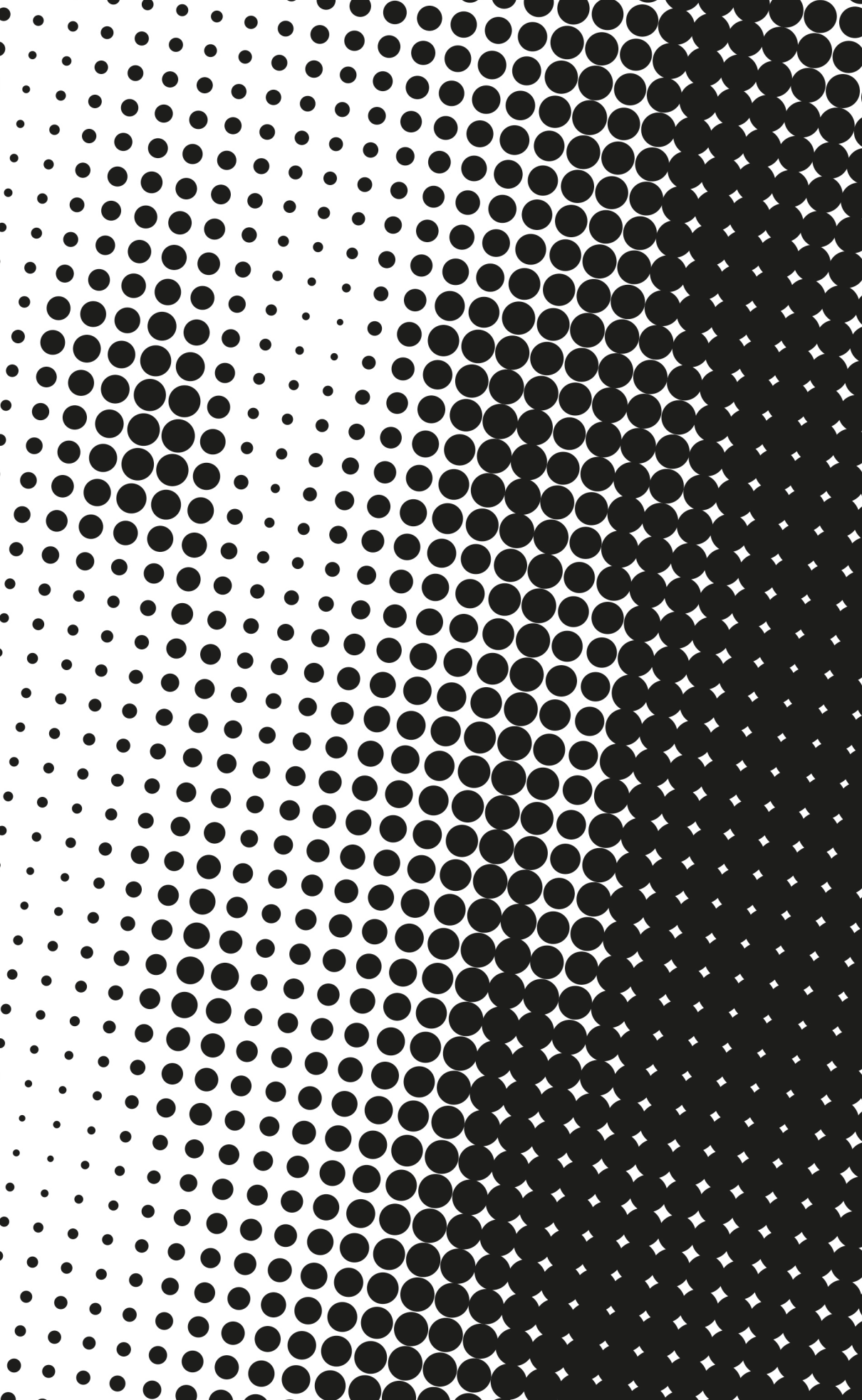
DRAGICA ŽUGIĆ Strategije motivisanja i metode razvoja  
kritičkog mišljenja u nastavi stranih jezika /55/  
VELIBOR ZOLAK Kako je nastajao „Grad teatar — Theatre City  
Budva” — studija slučaja jednog kulturno-umjetničkog festivala /67/

### DIO III PRIKAZI

ILIJA VUJAČIĆ Osvrt na naučno djelo akademika Đorđa Borozana /93/  
Vinčenco Čikeli, *Sociologija kosmopolitizma*, Humanističke studije  
Univerziteta Donja Gorica, Podgorica, 2021. (Filip Jovanovski) /101/  
Rišard Kapuščinjski, *Fudbalski rat*, Samizdat B92, 2019.  
(Luka Rakojević) /105/

### DIO IV IN MEMORIAM

Ljubinka Trgovčević (1948–2022) (Predrag Zenović) /111/



Vinčenco Čikeli,  
*Sociologija kosmopolitizma,*  
Humanističke studije Univerziteta  
Donja Gorica, Podgorica, 2021.  
(Filip Jovanovski\*)

Odnosi između identiteta i globalizacije, nacionalizma i internacionalizma, spadaju u svakodnevne teme akademskih i drugih polemika, svojstvenih neizvjesnoj, složenoj eri u kojoj živimo. Jedan novi impuls za ovu problematiku predstavlja knjiga „Sociologija kosmopolitizma” („Pluriel et commun: Sociologie d’un monde cosmopolite,”) Vinčenca Čikelija, vanrednog profesora Univerziteta Pariz Dekart. U pitanju je izazovna eksploracija kontroverznih, gorućih pitanja koja pritiskaju globalni mozaik aktualne društveno-političke stvarnosti.

Čikeli ne prihvata utopističke predstave o linearnoj progresiji kosmopolitizma, već ga razumije kao pojavu koja u određenom smislu ima ciklična svojstva. On prepoznaje četiri različite upotrebe pojma kosmopolitizma u javnom diskursu, i to u kontekstima: globalnog tržišta, intelektualne vizije zajedničkog svijeta, anti-globalističkih desničarskih narativa i, konačno, anti-imperijalističkih ljevičarskih ideja.

Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio sagledava dva lica kosmopolitizma — univerzalnost i pluralizam. Govoreći o „matricama singulariteta”, Čikeli ističe da kosmopolitizam ne počiva samo na arbitrarnim filozofskim principima, već se planetarna dimenzija života najurgentnije iskazuje kroz potrebu za odgovorima na rizike globalne prirode. Realna mogućnosti autodestrukcije savremene civilizacije primorava pojedinačne nacije da se orijentišu ka globalnim pitanjima, u interesu sopstvenog opstanka.

Autor se osvrće i na ulogu medija u oblikovanju globalnog horizonta. Kao što su Olimpijske igre antičkim Grcima omogućavale da dožive identifikaciju sa zajedničkom helenskom sferom koja prevazi-lazi granice pojedinačnih polisa, tako one danas putem televizijskih ekrana ujedinjuju milione gledalaca u publiku kosmopolitskih razmjera, pred kojom, piše Čikeli, nastupa 205 zemalja (dok Ujedinjene nacije broje 192 članice).

\* Filip Jovanovski, Fakultet umjetnosti Univerziteta Donja Gorica, filip.jovanovski@udg.edu.me

Budući da nije moguće direktno percipirati čovječanstvo u njegovom totalitetu, kosmopolitska perspektiva se nužno oslanja na imaginaciju, umjetnost i kulturu uopšte. Kada su u pitanju savremene pojave masovne i potrošačke kulture, one se u knjizi kritički sagledavaju kroz četiri principa procesa „mekdonalizacije” (efikasnost, kvantifikacija, standardizacija i kontrola).

*Kosmopolitski svijet nije homogeni svijet* — jedna je od Čikelijevih osnovnih teza. On se iznova vraća na paradoksalnu prirodu kosmopolitizma i globalizacije, u kojoj tradicionalni partikularizmi istovremeno venu i rekonstruišu se. Integracija i fragmentacija idu ruku pod ruku — društva se istovremeno „otvaraju i zatvaraju”, dok je globalizacija „možda najznačajnija istorijska sila u proliferaciji kulturnog identiteta” (str. 96). U jednom od posebno pitoresknih primjera, autor opisuje kako su amazonski šamani sa svojim psihodeličnim naptkom od ajahuaske ušli u cirkulaciju na globalnom tržištu identiteta, stvarajući turističko-trgovačku mrežu od ekonomske važnosti za Republiku Peru. Takođe, naročita pažnja se posvećuje analizi ubrzanog procesa „hibridizacije” u kojem dolazi do ukrštanja elemenata različitih identiteta.

Čikeli ističe da „Ljudska zajednica i pluralizam treba da budu mišljeni zajedno, kao dva lika iste medalje”, kao i da vrijednost kosmopolitskog pristupa nije u stvaranju univerzalne zajednice koja ukida lokalne kulture, već „njegovo nastojanje da pomiri ideju jedne solidarnosti koja se proteže na čitavo čovječanstvo sa onom posebne solidarnosti. Iz toga se može smatrati savremeni kosmopolitizam kao jedan postuniverzalizam” (str. 32).

U drugom dijelu razmatra se koncept *kosmopolitske socijalizacije*, kao i konkretni izazi kosmopolitizma na svakodnevnom, individualnom mikro-planu, naročito kada je u pitanju odnos između višestраниh kategorija ega i Drugog. Autor prepoznaje tri tipa registra predstave sebe i drugoga: nomotetski, idiosinkratični i empatski. Dok su prva dva tipa jednostrana, treći je odnosni: podrazumijeva priznanje *humanosti* drugoga i želju da se razumije njegova različitost bez potrebe da se ona ukine; dakle, *simetrički* umjesto prinudnog univerzalizma.

Peto poglavlje nas, između ostalog, sprovodi kroz rezultate međunarodnih istraživanja relevantnih za fenomen kosmopolitizma. Jedno od njih, u kome su anketirani polaznici Erasmus programa razmjena, pokazalo je da mehanizmi transnacionalne socijalizacije nijesu proizveli primat kosmopolitskog identiteta u odnosu na nacionalni.

Drugi dio knjige svoj vrhunac ima u šestom poglavlju, u kojem se opisuju četiri komponente kosmopolitskog duha: *kosmoestetska*, *kosmokulturalistička*, *kosmoetička* i *kosmopolitička*. One se, međutim, ne moraju uvijek javljati zajedno, s obzirom na složenost i česte ambivalencije koje se mogu imati u dinamici odnosa prema drugima.

*Kosmoestetska* komponenta se odnosi na privučenost proizvodima i praksama drugih kultura, bilo da se radi o umjetničkoj, muzejskoj, modnoj, kulinarskoj ili drugoj kulturnoj potrošnji koja se nalazi van

postojećeg „etno-estetskog kanona” individue. *Kosmokulturalistička* komponenta znači težnju za razmijevanjem drugog, kontakt sa različitim kulturama bez kolonijalističkog držanja, skup kapaciteta da se shvate kulturni kodovi druge sredine. Turistička mobilnost i inostrane reportaže se nalaze među značajnim generatorima ovog usmjerenja.

Dok prva dva usmjerenja uzimaju *posebnost* kao lično polazište sa kojega se ulazi u susret različitim kulturama, naredna dva elementa kosmopolitskog duha upućuju na *a priori* univerzalizam, to jest apstraktniji doživljaj jedne globalne ljudske zajednice koja transcendirira kulturne distinkcije.

*Kosmoetička* komponenta bazira se na empatiji, brizi o drugome, transnacionalnoj solidarnosti i odgovornosti prema planetarnoj zajednici i generacijama koje dolaze. Kosmoetik odbija da bude uzdržan pred problemima svijeta. U tom smislu, piše Čikeli, patriotizam može biti jedan korak ka kosmopolitizmu — kao što dijete tokom odrastanja zadržava privrženost svojoj porodici, ali istovremeno stiže i šire oblike lojalnosti (susjedstvu, gradu i sl.).

Konačno, *kosmopolitička* komponenta podrazumijeva toleranciju, kohabitaciju, gostoprinstvo i prijateljski stav prema individuama iz različitih kultura, što se odražava i kroz politike upravljanja migracijom. Čikeli ovdje, pozivajući se na Holingera, ističe razliku između pluralističke i kosmopolitske varijante multikulturalizma — dok prva insistira na konzerviranju granica koje dijele *kolektivne* identitete, druga za svoje polazište uzima *individu* koja je otvorena ka integrisanju i formiranju novih zajednica.

„Sociologija kosmopolitizma” predstavlja vrijedan doprinos promišljanju nekih od najizazovnijih socioloških tema u oblasti globalizacije i kosmopolitizma. Knjiga ne tretira kosmopolitizam jednodimenzionalno ili ideološki, već ga sagledava kao kompleksnu pojavu sa svim njenim kontradikcijama i višestrukim izrazima, na različitim (mikro i makro) nivoima. Ovo djelo karakterišu pedantnost, erudicija, temeljitost, ali i strast prema istraživanju jedne svezremene ideje, lakonski sažete u utopijskim Lenonovim stihovima kojima Čikeli otpočinje svoju knjigu: *You may say I'm a dreamer / but I'm not the only one / I hope some day you'll join us / And the world will be as one.*

